

כשמוחמד למד משניות: עם חי בר-זאב על מה שמאחורי הקוראן

חי בר-זאב, מחבר הספר 'מאחורי הקוראן', משוכנע שלמייסד האסלאם היה קשר לעם ישראל - אב מאמץ שלימד אותו תורה. האם הגילויים בספרו יקרבו אלינו גם את המוסלמים של ימינו? נראה שלא, אומר בר-זאב, אבל אם נגיע בעתיד לכדי ויכוח דתי איתם, חשוב שנדע מה להשיב

מאת צור ארליך

הופיע במוסף 'דיוקן' של העיתון 'מקור ראשון', כ"ו באדר תשע"א, 1.4.2011, עמ' 18-23.

שישו היה יהודי – בזאת מודים גם נוצרים. מוחמד לא היה יהודי, אבל חי בר-זאב מספק סיבות טובות לחשוב שהוא גדל בבית יהודי חם.

טוב, לא רק בר-זאב, יהודי צרפתי ששקד על לימוד הקוראן וספרות המחקר; גם הקוראן עצמו, אותה אסופת רשימות ודרשות שהפכה לספר המקודש לאסלאם, מלא ברמזים לכך. המקורות היהודיים שבתשתית האסלאם והקוראן הם עובדה ידועה. פסוק כמו "אז תראה את המלאכים סובבים את כס הכבוד, משבחים ומהללים את ריבונם; ישפטו ביניהם בצדק, וקול יישמע באומרו התהילה לא-ל ריבון העולמים" (הקוראן, סורה ל"ט, ע"ה) נשמע מוכר למדי לכל יהודי שמתפלל שחרית או אומר קדושה. שלא לדבר על האמירות המפורשות שם בדבר אמיתות תורת ישראל, והגרסה המבולבלת אך החיננית שהקוראן מציע לסיפורי המקרא – כגון הסיפורים על עקידת ישמעאל או עגל הזהב של השומרונים.

בר-זאב לוקח את מרכיביו היהודיים של הקוראן, שבעיניו הם רבים ממה שמקובל לחשוב (כולל למשל מצוות צום הרמדאן, שהוא מייחס לה, על פי הפסוקים הנוגעים לה בקוראן, קשר לצום של משה במעמד הר סיני); מוסיף על כך את דברי הביוגרף של מוחמד בן המאה השמינית אבן-אסחאק על גידולו של מוחמד – שברח מהמינקה שנמסר לה, וגדל אצל חכם-התורה ורקה אבן-נופל, שלטענת אבן-אסחאק היה יהודי שהתנצר; ומציע שאבן-נופל זה, או יהודי אחר, הוא-הוא אותה דמות עלומה המדברת אל מוחמד לאורך הקוראן. הוא ולא מלאך, כפי שטוענת המסורת המוסלמית המאוחרת. האב המאמץ של מוחמד, אם כן, היה מורה ליהדות.

גם חי בר-זאב הוא מורה ליהדות. בצרפת. זה כל מה שהוא מוכן לומר על עצמו. אפשר גם להוסיף שהוא בעל מראה יהודי אורתודוקסי – מה שינחש ממילא מי שיקרא את הספר או את המשך הכתבה הזו. ואם השם חי בר-זאב נשמע לכם בתחילתו כמו ח'יבר – אותו כפר יהודי בחצי האי ערב שתושביו נטבחו במלחמות הדת והקרקות של חיילי מוחמד; אותה ח'יבר יהודית גאה, נווה במדבר ההתאסלמות, המשמשת בסיסמת ההפגנות האנטישמיות "ח'יבר ח'יבר יא יאהוד, ג'יש מוחמד ס'יעוד" (ח'יבר ח'יבר יהודים, צבא מוחמד עוד ישוב) – זה כנראה מקרה.

ספרו של בר-זאב שהופיע עכשיו בעברית, 'מאחורי הקוראן: בירורים בענייני יהדות ואסלאם' (הוצאת דפים מספרים), הוא תרגום מאת בר-זאב עצמו לספרו שפרסם בצרפת לפני חמש שנים, 'הקוראן, קריאה יהודית'. בחלקו מוקדש הספר לביסוס השערתו של המחבר (ושל כמה חוקרים בעבר) על דבר הרקע היהודי של מוחמד, והשערות נוספות בכיוון זה. בין השאר הוא מסביר מדוע כאשר הקוראן מתייחס לכאורה לעצמו, ומדבר על "הקוראן", הוא בעצם מתכוון למקרא שלנו, התנ"ך. עוד מנתח הספר סוגיות כגון היכרותו האפשרית של מוחמד עם כומר נוצרי בעיר מדינה והשפעותיה, או החלטתו המאוחרת עוד יותר של בחור הישיבה המתוסכל לראות בעצמו נביא ולייסד דת חלופית.

"כל חוקרי הקוראן, גם המוסלמים המאמינים שבתוכם, יודעים שהוא נכתב בהשפעה יהודית ונוצרית, ושהוא מיוסד על שני סוגי פרשיות, סורות: המוקדמות, שמוחמד אמר במכה, והמאוחרות, שנאמרו במדינה", מסביר בר-זאב על כוס תה עם דבש בלובי מלון ירושלמי. "בכל פרקי מכה אין שום דבר

נוצרי. מעולם לא ראינו נוצרי שמדבר לאדם בענייני דת בלי שיזכיר את ישו. לכן נראה בפשטות שיהודי הוא שהשפיע על מוחמד במכה. והסורות שנוספת להן השפעה נוצרית, אחת מהשתיים: או שהיה לו במדינה מורה אחר, נוצרי, או שהדברים הללו נכתבו אחר מותו. בזה כמובן אני לא מקבל את המסורת המוסלמית".

בהמשך ספרו של בר-זאב מתואר, על פי המידע המובלע בקוראן, כיצד התגלעו הבקיעים הרעיוניים הראשונים בין הדת החדשה לאחותה ואמה, הנצרות והיהדות. ויש גם דיון מקיף בטענות הקוראן והאסלאם נגד היהדות. חלק זה נושא אופי פולמוסי משהו. בר-זאב עונה לטענות מוסלמיות אלו, לעתים בעזרת הקוראן עצמו.

הספר גדוש בדוגמאות ובהשוואות ומתסיס את המחשבה. לעתים נראה שהצעותיו עומדות על קרקע מוצקה, ולעתים, ובר-זאב מצהיר על כך בעצמו, הוא תלוי בחוט ההשערה. חוקר אסלאם ישראלי בכיר מן האקדמיה, שקרא את הספר, לא נענה לבקשתי לחוות את דעתו בגלוי, שכן לדבריו הספר אינו עשוי במתודה מדעית, אך אמר שההשערות העיקריות בו מתקבלות על הדעת.

"אחד החידושים שלי", אומר בר-זאב, "הוא לגבי הדמות המדוברת אל מוחמד בקוראן. הרבה דברים סתומים נעשים מובנים אם מפרשים שאדם דיבר אליו והוא כותב את הדברים. והכי מסתבר שזה יהודי, שנתן למוחמד מושגים של התורה, יראת שמיים, הר סיני, ובעיקר שבע מצוות בני נוח. לשון הקוראן מוכיחה זאת. נאמר למשל למוחמד שהוא צריך לדרוש 'סבעת אל-מתני', שבעת המתני. בערבית אין מילה 'מתני', וניתנים כל מיני פירושים שאינם מתקבלים על הדעת. ואני מסביר ש'מתני' זה מתניתין, כפי שנקראת המשנה בלשון התלמוד. באותו אופן, המונח 'קוראן' המוזכר בקוראן עשוי להיות עיבוד של 'קרא', המונח התלמודי לציון המקרא, התנ"ך".

- אתה מעלה השערה שמוחמד לא רק גדל ולמד אצל יהודי, אלא גם היה צאצא של יהודייה.

"יש בעניין הזה מסורות-שבעל-פה, חדית', שהן מפליאות. יש מסורת שיעית שמוחמד אמר שהוא עצמו והבנים של האימאם עלי, חסן וחוסין, צריכים לקיים כל מה שיהודי צריך לקיים. זה דבר פלא שלא מובן. זה מתחבר לסימנים המרמזים שחדיג'ה, אשת מוחמד ובת דודתו של ורקה אבן-נופל, הייתה יהודייה. גם על אם-סבו של מוחמד מסופר במסורת מסוימת שהייתה יהודייה. הייתה איזו שייכות, ויכול להיות שזה יותר ממה שחושבים".

יהודי שהומר לאסלאם, זיד בן-ת'אבת, כתב על פי המסורת המוסלמית בידיו את רוב הקוראן. זה הבסיס לאחת ההשערות הפחות מוצקות של בר-זאב, המנסה לפתור חידה עתיקה. "רוב הסורות בקוראן פותחות בכמה אותיות בודדות, שמשמעותן לא ידועה. לפעמים שתי אותיות, לפעמים שלוש. נפוצים במקומות הללו צירופי האותיות אלר, אלמ, הח. המוסלמים לא יודעים מה זה, ויש הרבה פלפולים.

"אחד מכיווני המחשבה, כיוון שקיים גם אצל אחרים ואני מפתח, הוא שאלה קיצורים שכתב זיד למילים בעברית, כמסר מוצפן לקוראים היהודים. למשל – אלמ יכול להיות 'אמר לי מורי'. או הח – 'הוא חבר'; מי שאומר לי את הדברים הוא חבר. אבל יכול להיות גם הפוך; שהוא החביא שם לאחיו היהודים רמזים שלא יתפתו להאמין בזה. למשל, אלר זה 'אני לא רוצה'; אני לא רוצה לכתוב. אלמ זה 'אני לא מאמין'. הח – 'הוא חייבני'. אבל כל אלו דברים צדדיים. הצעות, השערות. הספר לא בא בשביל זה".

- עיקר הספר מבחינתך הוא על היחסים בין האסלאם והיהדות?

"כן. איך הן הבינו זו את זו. הוויכוח שהיה למוחמד עם יהודי מדינה המופיע בקוראן הוא אבן יסוד בהיווצרות האסלאם. הוא מכיל את גרעין הוויכוח בין הדתות. מוחמד רצה שהיהודים יאמינו באוונגליון שירד משמיים ובנביא אמת שקוראים לו ישו, והיהודים השיבו שהם לא מאמינים בספרים שמגיעים לאחר מתן תורה ואינם ספרי היהדות, ושנביא צריך להוכיח שהוא השליח של בורא עולם. לכן ביקשו ממוחמד שיוכיח את נביאותו, כמו שביקשו גם מישו ומשליחיו.

"זה היה ויכוח סוער. עד היום הוא קיים. אני לא יודע אם מוחמד באמת ניהל אותו או שאלו תוספות של סופרים, אולי אפילו סופרים נוצרים, לאחר מותו. לעצם העניין, היהדות יכולה להסכים שלגוי יש רוח הקודש; הבעיה אחרת. הרמב"ם כותב שהיהודים אינם מאמינים בנביאותו של מוחמד לא מפני שאינו יהודי, אלא מפני שאמר דברים נגד התורה".

האסלאם, הוא מראה בספר, מתחבט אם הדת היהודית בטלה והוא מחליף אותה. "לפעמים משתמע מהקוראן שהאסלאם הוא הדת שניתנה לאדם הראשון ולאברהם", הוא אומר, "ובמקומות אחרים משמע שזו הדת שמוחמד קיבל. הראשונה, האחרונה, אולי זה אותו דבר. יש סתירות בשאלה מה בעצם האסלאם רצה, האם זו דת שצריכים לקבלה עובדי אלילים בלבד, או גם יהודים ונוצרים. שאלת

בטלות היהדות היא למוסלמים עניין לחקירה גדולה, וממנה נובעת גם השאלה אם מוטל עליהם לאסלם את היהודים, או לפחות לחלץ מפיהם שהם מאמינים גם באסלאם, או לא. "בכל המדינות המוסלמיות היה תמיד רצון עז שיהודים יאמרו שמוחמד הוא נביא. דווקא יהודים. ילדים מוסלמים הכו ילדים יהודים בדרישה 'תגיד שאתה מאמין בנביא מוחמד'. מדוע? הקוראן מחייב את המוסלמי לכבד את היהודים, כי הקב"ה הפקיד בידם את התורה, והיו להם הרבה נביאים; כל מוסלמי יודע זאת; גם בקוראן וגם בחדיית' זה כתוב. ולכן השאלה אם יהודים מסכימים שמוחמד הוא נביא היא שאלה חיונית בשבילם. לא כל כך משנה להם אם סיני מסכים. הסינים במילא אף פעם לא הבינו בנביאים. אבל אם יהודי מטיל ספק בכך שמוחמד נביא זה מסב להם כאב עמוק".

"עולם האסלאם", הוא ממשיך, "נמצא היום בפרשת דרכים, האם לאמץ את המודרניות המערבית, או לחזור יותר לדת ולאסלאם. כל מוסלמי נמצא בפרשת הדרכים הזו, ונראה לו שיש רק שתי דרכים. מערב וכפירה, או אמונה ואסלאם. זו גם ההנחה של העולם המערבי: בניסיונו להרחיק את המוסלמים מהפונדמנטליסטים שבקרבם, הוא מציע למוסלמים ליהנות מהעולם הזה ולהיות דמוקרטי ולא לחשוב על בורא עולם. אלא שרוב המוסלמים לא מסוגלים לקבל שיגעון כזה, שאין בורא עולם. הטעות הזו, שהיא גם טעותם של הנוצרים, היא טרגית. חושבים שיש רק שתי אלטרנטיבות, או כפירה או דת מסוימת, ולא יודעים שהיהדות מציעה דרך שלישית: גוי שמאמין בבורא עולם ובתורה מן השמיים, בלי שיצטרך לקיים את תרי"ג המצוות כמו יהודי, אלא רק את שבע מצוות בני נוח – שמחייבות אותו פשוט להיות אדם טוב – ובלי התוספות המעשיות והפילוסופיות של הנצרות והאסלאם, שסילפו את הדת של אדם ונוח ואברהם ועיוותו את השקפתן והתנהגותן כלפי היהודים".

- מוסלמי שלומד קוראן ודאי מרגיש בעצמו שיש שם רקע יהודי. האם זה עושה לו משהו?

"בקוראן כתוב הרבה פעמים שיש לכבד את היהודים, שהתורה שניתנה לבני ישראל היא אור ורחמים, שהיא ספר יפה ושהרבנים פוסקים לפיו. על זה הוסיפו בחדיית' (המקבילה המוסלמית לתורה שבעל פה). התשובה לשאלה שלך קצת תלויה בשאלה אם מדובר במוסלמים שחיו בקרבת יהודים. למשל בצפון אפריקה, שמאות שנים חיו עם יהודים, ידעו שהיהודים הם אנשים טובים, ולכן מכבדים את היהודים והרבנים. במקומות כמו פקיסטן, בנגלדש, סעודיה, לא ראו יהודים אף פעם. חלק מהפונדמנטליסטים דוחים כל ידע על היהודים, ואת מה שהם יודעים הם שואבים ממקורות מעוותים. מהאנטישמיות האירופית, מספרות אנטישמית קלאסית ומספריהם של היטלר ונאמניו. "המוסלמים רוצים לכפור בכל ההיסטוריה של עם ישראל. לכן הם מפרידים בין איזה עם ישראל קדום שהיה פעם, עם ישראל שעל פי המסופר בקוראן קיבל את התורה, העם של הכוהנים והלויים ודוד המלך, לבין היהודים היום. כאילו קרה הפסק בהיסטוריה. מוצאים כל מיני דרכים לתרץ זאת: שהיהודים גרים, ברברים, כוזרים. מנסים גם לטעון בכל מיני דרכים שהתורה שבידינו מזויפת – למשל שהיא אבדה, ועזרא הסופר זייף אותה. הם מחבבים מאוד את ביקורת המקרא, כי הם מפרשים את הקוראן כאילו גם למוחמד לא היה אמון בטקסט של התורה שבידינו".

- ואתה מוכיח מהקוראן את ההפך.

"היה לו אמון גדול בתנ"ך שבידינו. הלא כשהקוראן אומר שיש יהודים שזייפו, הוא אינו מתכוון לתנ"ך שבידינו אלא לאותם נביאי שקר המתוארים בתנ"ך. אלא שבאסלאם, כמו בנצרות, הפכו את היוצרות. לקחו את מה שכתוב בתנ"ך על כך שהיו רשעים בעם ישראל שהרגו נביאי אמת, הפכו את ישו ומוחמד לנביאי אמת, ואומרים הנה, כמו שפעם היהודים לא רצו להאמין בנביאי אמת, גם עכשיו לא".

- יש טעם לשבת עם מוסלמים וללמד אותם תנ"ך, להראות להם שזה לא כמו שלימדו אותם? ניסית פעם?

"על זה יש תשובה של הרמב"ם. הוא כתב שאין מה להתווכח עם מוסלמי, כי הוא חושב שהתנ"ך מזויף אז אין מה להתווכח. עם נוצרי כן, כי הוא חושב שזה כתבי קודש וחולק רק על הפירוש. מאותה סיבה, אגב, מעטים מאוד המוסלמים שמתגיירים. נוצרי עשוי לפתוח תנ"ך ולהשתכנע שהיהדות נכונה; מוסלמי פשוט לא יאמין בו.

"זו באמת הסברה הפשוטה; שהמוסלמים לא רוצים לשמוע, רק להיות צודקים, ואין טעם להתווכח איתם. אבל כבר אבן-ח'לדון, הסוציולוג הראשון של המוסלמים, לפני 600 שנה, כתב שיש מוסלמים שדווקא חושבים שהתורה לא מזויפת והתנ"ך לא מזויף. ודאי שזה כך כיום, דור של מהפכות גדולות. נפילת האימפריה העות'מאנית, הקמת ישראל, והתחושה של המוסלמים שהם איבדו את השליטה בעולם – כל זה זעזע את העולם המוסלמי. המשבר הוא בכל התחומים – גם הדתי. נוסף על כך, יש הרבה מוסלמים בארץ שיודעים לקרוא עברית, שיודעים לקרוא את התנ"ך. זה מצב חסר תקדים. תמיד רק שמעו שיש ספר כזה ליהודים אבל לא קראו.

"אולי במצב הזה ימצאו ביניהם אנשים כאלה שכן יכולים לקבל ראייה אחרת. נכון שזו אוטופיה לחשוב שהאסלאם ישנה את דרכו. אבל הלא היהודים קיבלו על עצמם בסיני לחיות עם אוטופיה, להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש, להיות עדים לכל האנושות לאמונה בבורא עולם. הם האמינו שבורא עולם יתגלה, וכולם יכירו את האמת, שיש דת בעולם עם שני חלקים, תרי"ג מצוות לבני ישראל ושבע מצוות לכל העולם. אנו היהודים מאמינים, בניגוד להיגיון, שהעולם ובכללו המוסלמים יקבל את האמת הזו. מתי זה יהיה, איננו יודעים".

אבל בינתיים, הוא אומר, אין הרבה עם מי לדבר. "יש מספיק מוסלמים חמומי מוח שברגע שרואים שמדברים משהו נגד הדת שלהם מיד מתחממים ורוצים להרוג אותו, וזה גורם לכך שהרבה מוסלמים חוששים לבטא את עצמם ואת הספקות שלהם".

- יש בצרפת דו-שיח יהודי-מוסלמי?

"קצת. בעיקר מפני דרכי שלום כמו שאומרים. ובעיקר עם מוסלמים מתונים. לפעמים רב של קהילה הולך לכבד את האימאם כשיש איזה חג, ולהפך. המטרה העיקרית היא שהציבור המוסלמי יידע שאפשר לחיות לצד יהודים. לכן גם השלטון בצרפת מעודד זאת: אי אפשר לשים שוטר ליד כל יהודי כדי להצילו ממוסלמים, אבל אם המנהיגים יחלקו כבוד למנהיגי הדת האחרת, אולי יקרינו לציבור שלהם. הצרה היא שזה שולי לעומת ההשפעה השלילית של התקשורת. המוסלמים בצרפת מתחממים בכל פעם שיש משהו בישראל, ועיתונאים בכלי תקשורת מרכזיים מלבים את האש".

- אבל המוסלמים בצרפת הגיעו מצפון אפריקה, שלשיטתך הערבים בה מכבדים יהודים.

"יש דור ישן ודור חדש. הדור הישן הכיר יהודים במרוקו. הדור החדש אמנם מכיר יהודים בצרפת, אבל שומע את אל-מנאר ואל-ג'זירה ואל-ערביה, ומקבל משם את המידע שלו, והתעמולה הזו חזקה הרבה יותר מההכרות האישית שלו עם היהודי. הוא מכיר יהודי בבית הספר ומכבד אותו אישית, אבל באל-מנאר הוא שומע שהיהודים הם אנשים נוראים וההסתה עושה את שלה.

"מצד אחר, המוסלמים מפחדים. הרי אמריקה הכתה באפגניסטן ובעיראק. מה שמחזיר אותי לאוטופיה שלי – אולי זה הזמן להציג בפניהם את הדרך שהיהדות מציעה ללא-יהודים. אבל יהודים רבים חוששים לערב בין דת ופוליטיקה. וחושבים שאם ננמק את זכותנו על הארץ בענייני דת, תהיה מלחמת דת. נכון שצריך להיזהר ממלחמת דת, ומוטב מלחמה על שטחים ממלחמה על אמונה. אבל מלחמת הדת כבר נמצאת במילא, וזה לא בא מצדנו אלא מצדם, אז אם יהודי רוצה להגן על עצמו רק בסברות מודרניות ולא עם הדת והמסורת של העם היהודי, ידו על התחתונה מול המוסלמי שמשתמש גם בנימוקים דתיים".

- כתבת גם שזו הטענה המוסלמית, שלא מגיע לנו להיות פה כי לא שמרנו את התורה.

"גם. המוסלמים טוענים שיש יהודים כופרים בישראל ובעולם, החיים כעובדי אלילים ומופקרים בעריות ובצניעות, והם מפחדים שזה ייכנס לעולם המוסלמי. הפונדמנטליסטים טוענים שההפקרות המערבית מיובאת לארצות המוסלמים מישראל. ויש לדאבוננו קצת מן האמת בזה; כי הפקרות מינית אמנם קיימת גם אצל המוסלמים, אבל היא איננה מוחצנת כמו פה בארץ. עם טענות כאלו הפונדמנטליסטים מלבים את המלחמה ביהודים, ובעזרתן הן מגייסים מחבלים מתאבדים. נוסף על כך ישנה, כבר בקוראן, הטענה שאף על פי שהארץ שייכת ליהודים, הם חטאו בעגל ובכפירה, וסירבו לחזור בתשובה, ואלוהים לקח מהם אותה כעונש. הקוראן מעוות לשם כך הרבה מהאמור בתנ"ך".

- לפי זה, לא משנה איך נתנהג כיום.

"אלו שתי טענות שונות שלהם, ולא כל המוסלמים טוענים את שתיהן. ועל כל פנים, ככל שהיהודים חוטאים, זה מדרבן עוד את המוסלמים לומר שהיהודים חוטאים ומגיע להם העונש. בקוראן כתוב שיש לכבד את היהודים כי הם שומרים את התורה. אז אם מיעוט היהודים לא שומרים אותה, המוסלמים יודעים שגם אצלם יש כאלה. אבל אם רוב היהודים לא שומרים, המוסלמים אומרים שכל מדינת ישראל היא מעשה שטן. זה נותן להם הכשר למלחמתם בעם ישראל".

ברוח דומה התבטא בר-זאב בראיון לעיתון היהודי-צרפתי 'טריבון ז'ואיף' בעניין המחלוקת בצרפת על איסור חבישת רעלות. "המלצתי שהיהודים לא ייכנסו לעסק, שלא יגידו לא כן ולא לא. כי מצד אחד הרעלות הן סימן של צניעות, והפריצות הצרפתית איננה ברכה. לא ליהודים ולא לגויים. לנו היהודים לא טוב לעודד בקול רם את האיסור על החג'אב: למה לתת פתחון פה למוסלמים לומר שוב שהיהודים דוחפים לגילוי ערווה. מנגד, החג'אב הוא אולי לאו דווקא צניעות, אולי אפילו ההפך. הוא סמל להתחזקות האסלאם הקיצוני, אותו אסלאם שרוצה לעקור את ישראל, ואל לנו לחזק את מי שרוצה להרוס אותנו".

המהדורה הצרפתית של ספרו פנתה בעיקר ליהודים. "אבל קיבלתי מכתבי דואל ממוסלמים שקראו את זה, שכתבו שהארתי את עיניהם, שהם מודים לי מאוד, שהם קראו את הקוראן וראו משהו לא בסדר ומתלבטים ועזרתי להם. אחת כתבה לי שהיא מוסלמית ורוצה להתגייר. אני כמובן לא יודע אם זה נכון או לא, ואם היא גם אוהבת איזה בחור יהודי. על כל פנים לא בגלל הספר שלי היא רוצה להתגייר".

- אתה מלמד יהדות, רואה יהודים – האם יהודים מרגישים כיום צורך בחיזוקים מפני טענות האסלאם?

"יש כמה טענות שהמוסלמים מעלים שיהודים מסוימים מקבלים. ראשית, ביקורת המקרא. יהודים שמקבלים אותה מאמינים במה שהאסלאם מאמין. שנית, יש יהודים המקבלים את הטענה המוסלמית המעוותת שהתנ"ך מציג את ישראל כאילו רובם רשעים. שלישית, הטענה של האסלאם שצריכים דת אחת בשביל כל העולם, כי כשיש הרבה דתות יש מלחמות. כמו שטוענת גם הנצרות, שאין הבדל בין יהודי ליווני, בין איש לאישה, בין עבד לשפחה – חוק אחד בשביל כולם. ולבסוף, יש יהודים שאוהבים אקזוטיקה. אם אינני טועה, את המקדש הבהאי בחיפה החזיקה בתקופת משבר לפני כמאה שנה תרומתה של יהודייה אמריקנית עשירה, שחשוב היה לה שהבהאים ימשיכו. יש כל מיני שיגעונות ליהודים. אז יש לפעמים יהודים שמתאסלמים. יחידי סגולה".

- עליהם חשבת כשכתבת את הספר?

"לא. אבל יש לי הרגשה שוויכוחי הדת יתרבו, כיוון שהפוליטיקה בעולם ובארץ נכנסת למבוי סתום. המוסלמים אומרים במפורש שהם עושים מלחמה בשם הדת. ואם זה יגיע לוויכוחי דת, הכלל הוא דע את יריבך-לוויכוח. אם אדם אומר לך זוז מביתך, הוא שלי, עליך לדעת מה מסתתר מאחורי הטענה הזאת. למה הוא אומר את זה. מה קורה בנפש שלו, לא רק בפוליטיקה שלו. מה התקווה שלו לעולם הבא. מה הוא חושב ומה עליך לענות. אז הספר הזה הוא בעצם הכנה, תשתית, למצב שעשוי להגיע".